

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи KorLs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Спеціальна освіта (Логопедія).
Спеціалізація: 016.01 Логопедія
Бугасько Ганна Іванівна

Керівник:
Сімко Алла Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:
Гудима Олександр Васильович,
кандидат психологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	10
1.1. Особливості формування мовлення у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	10
1.2. Особливості фізичного розвитку дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.....	17
1.3. Загальна характеристика координаційних здібностей та сучасні уявлення про їх структуру.....	25
1.4. Основні напрями корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення.....	33
Висновки до 1 розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	39
2.1. Завдання, методи, методика та організація дослідження	39
2.2. Порівняльна характеристика вікових особливостей фізичного розвитку та показників рухової сфери у дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення та без мовленнєвої патології	44
2.3. Аналіз взаємозв'язку показників рухової сфери у дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення	50
Висновки до 2 розділу.....	66
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ	

МОВЛЕННЯ	68
3.1 Експериментальне обґрунтування методики вдосконалення координаційних здібностей у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення	68
3.2 Динаміка показників рухової та функціональної сфери у дітей 5-6 років з загальним недорозвитком мовлення	70
Висновки до 3 розділу	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. В даний час психологами та педагогами загальноосвітніх шкіл та дошкільних закладів відзначається значне зростання кількості звернень щодо тих чи інших видів шкільної неуспішності або дезадаптації дітей молодшого шкільного віку, недостатньої психологічної готовності до шкільного навчання. Помітно зросла кількість інклюзивних груп і класів, реабілітаційних центрів та консультацій. Привертає увагу той факт, що загальна оцінка інтелектуального розвитку дитини в більшості випадків може і не виходити за межі середньо-нормативних вікових показників. Однак у ході спеціальних досліджень (логопедичного, нейропсихологічного) часто виявляються ознаки того чи іншого ступеня загального недорозвинення мовлення (А. Богуш, Н. Гаврилова, Д. Єльконін, С. Конопляста, О. Леонт'єв, та ін.).

Порушення мовленнєвої функції – це одне з відхилень, що істотно позначається на всіх сторонах життя та діяльності. Усі психічні процеси розвиваються з прямою участю мови, тому порушення мовленнєвої функції часто пов'язані з відхиленнями у психічному розвитку. При цьому зазначається, що у дитини, через пластичність мозку, отриманий органічний дефект може бути компенсований при сприятливих умовах середовища (Л. Виготський, О. Лурія, В. Лубовський та ін.)

Дослідженнями багатьох вчених показано взаємозв'язок загальної та мовленнєвої моторики, пряма залежність розвитку мови від рухової активності дитини, насамперед у формуванні координації рухів, особливо дрібної моторики (М. Вайзман, М. Жинкін, М. Кольцова, В. Лях, Л. Роговик та ін.).

В даний час відомо, що всі функції центральної нервової системи найкраще піддаються тренуванню та вихованню у період їх природного формування. Оскільки розвиток моторики та експресивної мови відбувається у дитини в тісному взаємозв'язку, то під впливом корекційної роботи, моторика і мова можуть змінюватися майже паралельно один до одного, виходячи з анатомічних та

функціональних зв'язків мовлення з руховою функціональною системою.

Фахівці багатьох сфер науки намагаються якщо не усунути, то серйозно зменшити наявні недоліки та їх наслідки. У цьому до навчання дітей із порушенням мовлення потрібен особливий підхід. Це ставить перед фізичним вихованням завдання, які, не змінюючи основної його стратегії, набувають дещо інших напрямів. Для дітей з мовленнєвими порушеннями фізичні вправи стають не тільки умовою активного загального розвитку, але також є і одним з основних засобів усунення відхилень у їхній руховій сфері (М. Бернштейн, Е. Вільчковський, Є. Ільїн, М. Козленко, Л. Любомирський, І. Мурашов та ін.).

Науковий пошук шляхів оптимізації навчання дітей із загальним недорозвиненням мови дозволив провідним вченим та фахівцям показати, що корекція недоліків рухової сфери може бути ефективною за умови мобілізації всіх компенсаторних можливостей дітей з порушенням мовленнєвої функції. Однак це питання розроблено недостатньо детально, хоча необхідність його поглибленого дослідження є абсолютно очевидною і викликається низкою обставин. Найважливішим є той факт, що засоби та методи навчання фізичним вправам, що використовуються в масових дитячих садках, не можуть бути повною мірою перенесені до системи навчання дітей із порушеннями мови.

Дослідження у сфері фізичного розвитку дітей із порушеннями мовлення дуже великі і пов'язані з вивченням різних аспектів цього напрямку. Зокрема, пропонуються методика з акцентом на використання засобів та методів адаптивної фізичної культури, пальчикової гімнастики, логоритміки, психогімнастики, вправ з арсеналу художньої гімнастики, вправ на нестійкій опорі у розвитку статичної і динамічної рівноваги, корекційно-розвиваючої фізичної культури (А. Богуш, Н. Гаврилова, В. Клименко, М. Кольцова, Н. Локалова та ін.). Разом з тим, нам не вдалося виявити в цих дослідженнях єдиного розуміння механізму взаємозв'язку загального недорозвинення мови та порушення або відставання у розвитку координаційних здібностей. Думки вчених про віково-статеву динаміку становлення та вдосконалення координаційних функцій дошкільників з порушеннями мовлення, про рівень

взаємовпливу особливостей прояву дрібної та загальної моторики, уміння диференціювати внутрішньо-м'язові зусилля, розходяться. Безумовно, це негативно позначається на становленні роботи з фізичної культури у дошкільних освітніх установах.

Наявні програми з фізичного виховання не розраховані на порушення у розвитку дошкільників, не враховують взаємопов'язаної діяльності фахівців, що може завдати шкоди, загальмувати відновлення мовленнєвої функції та підготовку дитини до навчання у школі.

Соціальна й практична значущість, а також недостатня наукова розробленість означеної проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження «Вдосконалення координаційних здібностей у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерське дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти».

Мета дослідження – розробити та експериментально обґрунтувати методику вдосконалення координаційних здібностей дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Виявити віково-статеві особливості фізичного розвитку, фізичної підготовленості, окремих сторін координаційних здібностей дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення.

2. Визначити взаємовплив показників загальної та дрібної моторики, здатності до відтворення та диференціювання внутрішньо-м'язових зусиль дітей з порушеннями мовлення 5-6 років.

3. Розробити методику вдосконалення координаційних можливостей дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення.

4. Обґрунтувати ефективність експериментальної методики вдосконалення координаційних здібностей дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження – процес удосконалення координаційних здібностей дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – засоби, методи та методичні прийоми, що використовуються для вдосконалення координаційних здібностей дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовувались методи теоретичного та емпіричного дослідження:

- *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми, метод моделювання та ін.;
- *емпіричні:* вивчення медико-педагогічної документації, антропометрія, спірометрія, кистьова динамометрія;
- *математичні:* кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

База дослідження: Дошкільний навчальний заклад №46 «Соняшник» Вінницької міської ради та Дошкільний навчальний заклад №27 «Дзвіночок» м. Вінниця.

Дослідження проводилось протягом 2020-2022 н.р.

Теоретико-методологічні засади дослідження: положення про роль акцепторів дії теорії функціональних систем П. Анохіна; теорія розвиваючого навчання В. Давидова та Д. Ельконіна, загальні принципи, що лежать в основі координації рухів людини, і теорія рівня побудови рухів М. Бернштейна, концепція послідовності дозрівання мозкових структур О. Лурія; диференційований підхід до критеріїв оцінки координаційних здібностей В. Ляха; положення про основи корекційної педагогіки О. Мاستюкової; базові положення про спільність закономірностей розвитку нормальної та аномальної дитини Л. Виготського, які отримали свій подальший прикладний розвиток у працях його послідовників

Наукова новизна дослідження полягає у розробці та науковому обґрунтуванні методики вдосконалення координаційних здібностей дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення, під час якого вперше визначено:

- віково-статеві особливості розвитку різних координаційних здібностей, зокрема, загальної моторики, дрібної моторики, відтворення внутрішньо-м'язових зусиль у дітей 5-6 років із порушенням мовлення;

- кореляція показників рухової сфери у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення;

- комплекс засобів та методів координаційної підготовки, основні форми проведення занять з дітьми з порушеннями мовлення старшого дошкільного віку, що сприяють оптимізації їх фізичного розвитку.

Теоретична значущість дослідження полягає у наступному:

- уточнено розуміння віково-статевих особливостей фізичного розвитку та фізичної підготовленості дітей 5-6 років з загальним недорозвиненням мовлення;

- експлікується механізм взаємозв'язку основних проявів координаційних здібностей у структурі рухових можливостей дітей з порушеннями мовлення;

- пояснюється технологія використання фізкультурно-оздоровчих засобів для вдосконалення координаційних здібностей дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовленнєвої функції.

Практична значущість результатів дослідження виявляється у вищому рівні фізичної підготовленості дітей дошкільного віку загальним недорозвиненням мовлення, що займалися за розробленою автором дослідження методикою, відрізнялися більшою розвиненістю у них локомоторних функцій, уміння диференціювати динамічні та кінематичні параметри рухових дій порівняно з однолітками, що мали порушення мовлення та займалися за традиційною програмою.

Отримані результати можуть бути використані в практиці роботи педагогів спеціалізованих та масових дошкільних освітніх закладів при плануванні фізкультурних занять, у викладанні курсів теорії та методики фізичного виховання

дошкільників, під час підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з фізичного виховання дошкільних навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися та отримали схвалення на XIV Міжнародній науково-практичній конференції *«Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин»*, 23 квітня 2022 р..

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у тезах:

1) Сімко А.В., Бугаєнко Г.І. Особливості формування мовлення у дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2022 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. С. 270–273.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 86 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Формування мовленнєвої функції в онтогенезі детермінується дією двох визначальних факторів: біологічного, пов'язаного з генетичною зумовленістю та середового, обумовленого впливами навколишнього середовища, у тому числі соціальною ситуацією розвитку, яка може бути сприятливою або несприятливою, надаючи суттєвий вплив на формування мовлення дитини.

2. При порушеннях розвитку різного ступеня тяжкості системно «страждають» всі психічні процеси, виявляючи різні за характером та глибиною порушення розумової діяльності, недоліки рухових функцій, дефіцитарність мовленнєвого розвитку, а також вторинні порушення у фізичному та психомоторному розвитку: низький рівень фізичної підготовленості, дрібної моторики, порушення постави, плоскостопість, рухову асиметрію кінцівок, відставання у розвитку дихальної функції.

Отримані результати відображають зміни в темпах та термінах дозрівання моторних систем дошкільників з порушенням мовлення.

3. Рівень розвитку функціональної та рухової сфери у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення не відповідає віковій нормі та носить неоднозначний характер прояву у дітей різної статі та віку, що виражається: у значному відставанні розвитку дихальної сфери; низький рівень розвитку дрібної моторики, особливо у 5 років; найбільш вираженому відставанні дівчаток у розвитку загальної моторики, силових та швидкісно-силових якостей; менш розвиненою у хлопчиків здатністю до точного диференціювання та відтворення внутрішньо-м'язових зусиль.

4. Виявлено тенденцію до більш тісної взаємодії показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, загальної моторики, дрібної моторики і точності диференціювання внутрішньо-м'язових зусиль у дітей з порушеннями мовлення, особливо молодшого віку.

Утворення достовірних зв'язків між показниками загальної моторики відбувається, головним чином, з подібними за біомеханічною структурою та

динамікою виконання руховими актами.

Показники дрібної моторики слабо пов'язані з показниками фізичного розвитку та фізичною підготовленістю. Переважна частина позитивних достовірних зв'язків виявлена з показниками кистьової динамометрії.

Між показниками відтворення внутрішньо-м'язових зусиль виявлено слабкий взаємовплив.

5. Розроблена експериментальна методика вдосконалення координаційних здібностей у дітей 5-6 років із загальним недорозвиненням мовлення, побудована з урахуванням діагностики індивідуальних фізичних можливостей дітей, носить корекційно-розвивальний характер і складається з тестів та практичної частини. Перша включає тестування рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості, загальної і дрібної моторики, здатності до диференціювання та відтворення внутрішньо-м'язових зусиль і необхідна для проведення попереднього, поточного та підсумкового контролю. Друга складається з двох взаємозалежних розділів: 1) освітньо-розвиваючого: розвиток дрібної та загальної моторики, підвищення рівня фізичної підготовленості, розвиток внутрішньо-м'язової координації; 2) корекційно-оздоровчого: формування навичок раціонального дихання та правильної постави, корекція психо-емоційного стану (здійснюється у кількох напрямках).

6. Найбільш ефективними засобами для вдосконалення координаційних здібностей у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення є наступні освітньо-розвиваючі та корекційно-оздоровчі вправи: дихальна гімнастика, вправи на розтяжку, для розвитку моторики рук, почуття ритму, вміння орієнтуватися в просторі, почуття рівноваги (статичної і динамічної), здатності керувати силовими і просторовими рухами, здатність до перебудови руху.

Результативність застосування названих засобів забезпечується оптимальним співвідношенням методів стандартно-повторної та варіативної вправи з переважанням у міру засвоєння умінь та навичок методу суворо регламентованого варіювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. Москва : Медицина, 1975. 447 с.
2. Бадалян Л.О. Невропатология. Москва : Просвещение, 1987. 316 с.
3. Бернштейн Н.А. О ловкости и ее развитии. Москва : Физкультура и спорт, 1991. 288 с.
4. Бернштейн Н.А. О построении движений. Москва : Медгиз, 1947. 255 с.
5. Богуш А.М. Теорія та методика розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 344 с.
6. Вайзман Н.П. Исследование моторики у дошкольников с речевой и умственной недостаточностью / Клинико-физиологическое исследование аномального ребенка; под ред. Л.Ф. Гаврилова, Б.И. Шостак. Москва : МГПИ, 1984. 327 с.
7. Вильчковский Э.С. Развитие двигательной функции у детей. Київ : Здоров'я, 1983. 208 с.
8. Выготский Л.С. Мышление и речь. Собр. соч.: в 6 т. Т.2. Москва : Педагогика, 1982. 361 с.
9. Выготский Л.С. Специальные вопросы дефектологии. Собр. соч. : В 6 т. Т.5. Москва : Педагогика, 1983. 368 с.
10. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. Москва : Изд-во ЭКСМО -Пресс, 2000. 795 с.
11. Гаврилова Н.С. Структура недорозвитку пізнавальної діяльності у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Науково-методичний збірник : Вип. 5 / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. Київ : Науковий світ. С.197–201.

12. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навчальний посібник. Вид. 2-е. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. 332 с.
13. Городничев Р.М. Физиологические основы координационных способностей спортсменов. Великие Луки, 1991. 28 с.
14. Горская И.Ю. Возрастные закономерности и сенситивные периоды развития базовых видов КС у детей с нарушениями речи в сравнении со здоровыми школьниками 8-15 лет. / Теория и практика физической культуры, 2000. №10. С. 15–18.
15. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. Москва : Педагогика, 1986. 120 с.
16. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва : Знание, 1996. 185 с.
17. Эльконин Д.Б. К вопросу о периодизации психологического развития в детском возрасте. Общая психология, 1971. №4. С. 6–20.
18. Жинкин Н.И. Механизмы речи. Москва : Просвещение, 1958. 378 с.
19. Запорожец А.В. Психология. Учебник для дошкольных педагогических училищ. Москва : Учпедгиз, 1959. 224 с.
20. Ильин Е.П. Двигательная память и память на движения – синонимы? / Вопросы психологии, 1990. № 4. С. 134–140.
21. Ильин Е.П. Психомоторная организация человека. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 384 с.
22. Ілляшенко Т.Д., Стадненко Н.І. Аномальна дитина в школі : навчально-методичний посібник. Київ : УСДО, 1995. 120 с.
23. Клименко В.В. Механізми психомоторики. Київ : КМІУВ імені Бориса Грінченка, 1997. 192 с.
24. Клименко В.В. Психологія спорту : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2007. 432 с.

1. Козленко М.О. Развитие познавательной самостоятельности учнів допоміжної школи в процесі навчання рухових дій / Дефектологія, 1996. № 2. С. 5–7.
2. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. Москва : Педагогика, 1973. 143 с.
25. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.
26. Леонтьев А. А. Исследования детской речи. Основы теории речевой деятельности. Москва, 1974. 368 с.
27. Логопедія : підручник / За ред. М.К. Шеремет. Вид. 3-тє, перер. та доповнене. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 776 с.
28. Локалова Н. П. Зачем нужна школьная физкультура с точки зрения психолога / Вопросы психологии, 1989. №3. С. 106–112.
29. Ломов Б. Ф. Психическая регуляция деятельности: избранные труды. Москва : Издательство Институт психологии РАН, 2006. 624 с.
30. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). Москва : Педагогика, 1978. 224 с.
31. Лурия А.Р. О генезисе произвольных движений / Вопросы психологии, 1957. № 6. С. 3–9.
32. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга. 2-ое изд. переаб. и доп. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1969. 504 с.
33. Лурия А.Р. Язык и сознание / под ред. Хомской Е.Д. Ростов н/Д. : «Феникс», 1998. 416 с.
34. Любомирский Л. Е. Управление движениями у детей и подростков. Москва : Педагогика, 1974. 232 с.
35. Лях В.И. Развитие и совершенствование координационных способностей школьников / Физкультура в школе, 1986. № 12. С. 56–60.
36. Лях В.И. О классификации координационных / Теория и практика физической культуры, 1987. №7. С. 28–30.

37. Лях В. И. Взаимоотношения координационных способностей и двигательных навыков: теоретический аспект / Теория и практика физической культуры, 1991. №3. С. 31–33.

38. Малхазов О.Р. Психологія та психофізіологія управління руховою діяльністю : монографія. Київ : Євролінія, 2002. 320 с.

39. Малятко : програма виховання дітей дошкільного віку. Київ : АПН України, Інститут проблем виховання. 2-е вид., допрацьоване і доп., 1999. 243 с.

40. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика. Ранний и дошкольный возраст. Москва : ВЛАДОС, 1997. 304с.

41. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. 204 с.

42. Мурахов И. В. Физическая культура и активный отдых в разные возрастные периоды. Київ : Здоров'я, 1973. 130 с.

43. Озеров В.П. Психомоторные способности человека. Дубна : Феникс + , 2002. 320 с.

44. Попов С.Н., Валеев Н.М., Гарасеева Т.С. и др. Лечебная физическая культура : учебник для студ. высш. учеб. Заведений. 3-е изд., стер. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 416 с.

45. Ратанова Т.А. Обучение младших школьников тонким двигательным различиям на уроках физкультуры / Вопросы психологии, 1990. № 2. С. 82–86.

46. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей : методичний посібник / укл. : А. Луговський, М. Сварнік, О. Падалка. Львів : Колесо, 2008. 144 с.

47. Роговик Л. Шляхи індивідуалізації навчання через психомоторику / Початкова школа, 1998. № 3. С. 7– 10.

48. Роговик Л. Профілактика труднощів навчання через психомоторні вправи / Початкова школа, 2000. № 11. С. 50– 52.

49. Розе Н.А. Психомоторика взрослого человека. Ленинград : Издательство ЛГУ, 1970. 128 с.
50. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.
51. Рыбковский А.Г. Управление двигательной активностью человека (системный анализ). Донецк : Донецкий ГУ, 1998. 300 с.
52. Саидов А.А. Возрастная динамика латеральных двигательных предпочтений / Теория и практика физической культуры, 1982. №10. С. 28–30.
53. Самыличев А.С. Физическое развитие учащихся вспомогательной школы / Дефектология, 1994. №1. С. 26–29.
54. Сергиенко Л.П. Взаимосвязь чувствительности кинестетического анализатора и психомоторики человека / Вопросы психологии, 1988. С. 132–136.
55. Сімко А.В. Особливості створення порівнево збалансованої програми корекції психомоторики молодших школярів з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць : вип. 16 / за ред. М. К. Шеремет. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2020. Т.2. С. 257–267.
56. Сімко А.В. Фізична реабілітація дітей з особливостями інтелектуального розвитку : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. 136 с.
57. Сімко А.В. Особливості застосування фізичних вправ при порушеннях психомоторного розвитку у дітей. Актуальні проблеми сучасної психології : перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців, 19 листопада 2019 р. : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019. С. 127–130.
58. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталого дитини : підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

59. Смирнов С.Д. Психология образа : Проблема активности психического отражения. Москва : Издательство Московского университета, 1985. 231 с.
60. Соботович Є.Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку / Дефектологія. №1. С.2–7.
61. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Київ : Актуальна освіта. С.7–35.
62. Степаненкова Э. Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка : учебное пособие. Москва : Академия, 2001. 368 с.
63. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2004. 348 с.
64. Тарасун В.В. Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями в розвитку. Монографія. Київ : Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 392 с.
65. Теплицкая Е. И. Психомоторная активность при нарушении психики. Київ : Здоров'я, 1982. 176 с.
66. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II–III ступенів / Дефектологія, 2007. №3. С.34–40.
67. Федоренко Л.П., Т.А. Фомичева. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Київ : Освіта, 2000. 345 с.
68. Фізична підготовленість та здоров'я населення : зб. матеріалів міжнар. наук. симпозіуму / уклад. і наук. ред. проф. Р. Т. Раєвський. Одеса, 1998. 260 с.
69. Хватцев М.Е. Логопедия : работа с дошкольниками. Москва : АСТ, 2002. 266 с.
70. Шеремет М.К. Формування готовності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення до навчання у школі в умовах спеціального

дошкільного закладу розвитку / Імідж сучасного педагога. №8/9. С.82– 84.

71. Шинкарюк А.І. Психомоторно-рівнева структура активності та свободи суб'єкта. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. 448 с.

72. Beyn E.S. Verbal Paraphasis of Aphasic Patients in the Coursee of Naming Actions I E.S. Beyn, I.T. Vlasenko II Disorders of Communication, 1974. V.9. №1. P. 15–21.

73. Benton A..L. The cognitive functioning of children with developmental disphasia. Developmental Disphasia. London, 1978. 101 p.

74. Bangs Jina E. Language and learning disoders of the pre-academic child with curriculum guide. New York : Appleton Century-Crofts; Livision of Meredith sorp., 1968. 408 p.

75. Myklebust H.R. Aphazia in children. Language development and language pathology. Handbook of speech pathology. New-York, 1967. 210 p.

76. Steinhausen H.C. Chronically ill and handicapped children and adolescents : personality studies in relation. Journal Abnormal Child. Psychology, 1992, № 1. P. 45–60.